

Ana MARIAN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1530-0765>

Importanța implementărilor stilistice ale nudului în creația sculptorilor din Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.52603/arta.2025.33-1.17>

Rezumat

Importanța implementărilor stilistice ale nudului în creația sculptorilor din Republica Moldova

Nudul sculptural se manifestă în calitate de gen autonom al artei naționale tardiv abia în primele decenii ale secolului XX. Alexandru Plămădeală abordează nudul complex, variind stilistic între romantism, realism și modernism, înglobând tendințele occidentale și cele rusești. Opera lui Moisei Cogan înclină spre eclecticism și modernism. Lazăr Dubinovschi este inspirat de creația lui Emile Antoine Bourdelle. Iosif Cheptănarul este cel care interpretează nudul la intersecția de culturi. Creația lui Iurie Canașin are un început conceptual în întregul parcurs al artei universale. Constantin C. Constantinov tratează în nuda aspectele psihologice. Ion Bolocan reduce forma stilizată și generalizată la o imagine laconică. Ioan Grecu reactualizează moștenirea artistică universală în domeniul nudului. Dumitru Verdianu caută "un echilibru" interior psihologic în nudurile din compozițiile sale. Grigore Sultan elaborează o logică intrinsecă a nudurilor sale. Ion Zderciuc pledează pentru o armonie bipolară în cuplurile sale. Aderarea la realizările teoretice și practice ale marilor maeștri europeni, ancorați la modernism și eclecticism, a servit ca punct de plecare pentru sculptorii din Republica Moldova, ei abordând nudul întotdeauna original și inspirat.

Cuvinte cheie: sculptură, nud, modernism, realism, romantism, eclecticism, aspecte psihologice.

Summary

Importance of stylistic implementations in the genre of nude in the works of sculptors of the Republic of Moldova

Nude sculpture established itself as an autonomous genre in the national art lately, only in the first decades of the 20th century. Alexandru Plamadeala interprets nude in a complex manner, stylistically varying between romanticism, realism and modernism, absorbing the Western and Russian trends. Moisei Cogan in his creativity tends to eclecticism and modernism. Lazăr Dubinovschi is inspired by the works of Emile Antoine Bourdelle. Iosif Cheptănarul interprets nude at the intersection of cultures. The creative activity of Iurie Canașin has a conceptual beginning in the overall development of world art. Constantin C. Constantinov interprets psychological aspects in nude. Ion Bolocan reduces the stylized and generalized form to a laconic image. Ioan Grecu reactualizes the world's artistic heritage. Dumitru Verdianu searches for the internal psychological "balance" in his compositions. Grigore Sultan creates the internal logic in his nudes. Ion Zderciuc advocates the internal bipolar harmony in his images of couples in love. The perception of the theoretical and practical achievements of the great European masters practicing modernism and eclecticism became the initial point for the sculptors of the Republic of Moldova, who always interpret nudes in an original and inspired way.

Keywords: sculpture, nude, modernism, realism, romanticism, eclecticism, psychological aspects.

Nudul sculptural se manifestă în calitate de gen autonom al sculpturii naționale tardiv abia în primele decenii ale secolului XX. Cel mai perseverent și dotat sculptor al acestei perioade este Alexandru Plămădeală [3, p. 22-23], care a beneficiat de studii de specialitate în capitala Imperiului Rus. Predilecțiile sale stilistice variază între romantism, realism și modernism, înglobând tendințele occidentale și cele rusești.

De un realism acerb, asemeni lui Constantin Meunier, este seminudul *Muncitorul* (1921, ghips

patinat). Chipurile de muncitori, nespecifice mediului rural moldovenesc, dar inspirate de arta Rusiei revoluționare, cuceresc prin tratarea anatomică corectă.

O altă lucrare, *Femeia cu scoică* (1921, ghips patinat), este plină de romantism, fiind lucrată astfel încât poate fi situată stilistic între realism și un modernism timpuriu.

Sculptorul se face remarcat și prin redarea stărilor psihologice prin intermediul dispoziției corpului nud. De altfel, o astfel de redare îi este

specifică creației sculptorului francez Auguste Rodin. Starea exteriorizată a nudului *Disperare* (1921, ghips patinat) creat de Alexandru Plămădeală amintește distanțat dramatismul chipurilor din capodopera lui Auguste Rodin *Burghezii din Calee* (1881-1884). Gestul expresiv, clipa trecătoare surprinsă dramatic, întreaga fire redând trăirile personajului – toate exprimă disperare. La fel, nudul *Disperare* al lui Alexandru Plămădeală, posibil, își are începutul în creația lui Michelangelo Buonarroti, în special, în *Sclavul*, care excelează prin emoție și tragism.

Totuși, stilistic, cel mai apropiat de nudurile feminine ale lui Auguste Rodin este sculptorul Auguste Rodin, care a activat la interferența secolelor XIX-XX. Pe sculptorul moldovean cel mai mult l-au impulsionat celebrele cupluri lucrate în marmură de Auguste Rodin. Cel mai bine cunoscut, *Sărutul* (1840-1917, marmură), este cel în care, în calitate de suport, este vizualizată stânca. Aceste abordări au condus spre reprezentări singulare în creația lui Alexandru Plămădeală, așa cum ar fi, spre exemplu, *Stânca* (1928, ghips patinat) și *Schița* (1930, bronz). Aceste două nuduri, pe lângă alura de sexualitate și eleganță, oferă și o modalitate de modelare îngrijită, care redă o atmosferă aparte, specifică doar operei lui Alexandru Plămădeală.

De altfel, lucrarea lui Alexandru Plămădeală *Schița* (1930, lemn) constituie o simbioză reușită a procedeelelor plastice specifice artei clasice, dar și o tratare modernistă. Eliberarea creației sculptorului moldovean de clișee se revarsă în crearea nudului *Sapho* (1934, lemn), care reprezintă dezvoltura caracteristică artei moderne și libertatea în exprimare, în același rând și cea sexuală, proprie țărilor din Occident.

Totuși, predilecția lui Alexandru Plămădeală de a lucra anatomic corect nudurile se revarsă în așa opere ca *Fată cu cerc* (1921, ghips patinat), în care domină realismul imaginii și tendința de a reproduce fidel modelul. Aceași redare profund realistă, cu detalii subtile, perfect documentate, este prezentă și în lucrarea *Nud (băiat)* (1922, ghips patinat). Redat într-o mișcare liberă, sinusoidală, băiatul pozează discret, etalându-și corpul gol. Iar lucrarea *Torso (toamna)* (1922, ghips) este totalmente o tratare modernistă, imbinând în sine o ușoară stilizare și redare realistă. Cu toate acestea, sculptorul tinde spre o redare academică, cu respectarea tectonicii, a proporțiilor și formelor realiste, dar care pot "concura" cu cele mai distinse și elegante nuduri ale Antichității, Re-

nașterii și Clasicismului. Așa se prezintă lucrarea *Tors* (1938, ghips), care întrunește caracteristicile enumerate mai sus. Din păcate, aceste ultime trei nuduri, la care ne-am referit, nu au supraviețuit celui de-al Doilea Război Mondial și s-au păstrat doar în fotografii de epocă.

În ceea ce privește similitudinile în modelarea nudurilor lui Auguste Rodin și Alexandru Plămădeală, este de remarcat că ambii modelează impresionist, păstrând urmele degetelor pe suprafața tratată, și realist tensionant, păstrând forma întreagă. De menționat, creația lui Alexandru Plămădeală suportă influențele sculptorilor clasici și ale celor moderniști, rămânând a fi originală și irepetabilă.

Un alt sculptor care a onorat domeniul nudului sculptural a fost Moisei Cogan [8, p. 141]. Este cunoscută lucrarea *Nud* (anii 1920), influențată de modelele antice mesopotamiene și grecești, cum ar fi tripticul unui sculptor anonim *Tronul lui Ludovisi* (cca. 470-460 î. C., marmură). Anume una dintre părțile laterale, cu denumirea *Tânăra cântând la un fluier dublu*, ce se află în prezent la Muzeul Național de la Roma, prezintă similitudini cu opera eclectică a lui Moisei Cogan. Iar un alt *Nud* (1929, bronz) al lui Moisei Cogan este tratat modernist, asemenea operelor lui Aristide Maillol sau Emile Antoine Bourdelle. Păstrată incomplet, opera lui Moisei Cogan în domeniul nudului sculptural denotă un eclecticism, ce o domină, dar care nu o lipsește de farmec și autenticitate.

La începutul carierei, sculptorul Lazăr Dubinovschi [11, p. 3] acceptă, și el, influențele puternice ale altor maeștri. Astfel, opera sa *Strâmbă-Lemme* (1945, ghips) poate fi asemuită cu opera lui Emile Antoine Bourdelle *Hercule arcaș* (1909, bronz). Opera expresionistă a lui Bourdelle cucește prin tensiunea exteriorizată prin mușchii încordați și racursiul complicat al corpului său nud. Iar opera lui Lazăr Dubinovschi este inspirată din basmele populare românești (vizavi de cea mitologică a lui Bourdelle), care se revarsă într-o imagine ce impresionează prin forță fizică și morală, evidențiind mușchii încordați și tensiunea lăuntrică a personajului. Reactualizarea tematicii lui Bourdelle de către Lazăr Dubinovschi nu este una servilă: ea cucerește prin prospețime și libertate în tratare.

Lazăr Dubinovschi revine la tratarea nudului în prima parte a tripticului *Părinți și copii* (1957, lemn), care poartă denumirea *Deșteptare* și care este un seminud lucrat în suprafețe mari, geometrice, amintind operele lui Michelangelo Buonarroti. Ulterior, Lazăr Dubinovschi nu mai

apelează la nud, dedicându-se portretului și compoziției tematice.

Claudia Cobizev [10, p. 8] se referă la nud în relieful *Fete scâldându-se* (1971, cupru). Acest subiect inspirat se deosebește total de ceea ce crea Claudia Cobizev până în anii 1970, mai ales prin stilistică și libertatea în tratare, pe care autoarea și-o permite și care este total diferită de procedeele angajate anterioare ale sculptoriței. Corpurile nude ale fetelor cu părul ud despletit vin în unison cu valurile apei, iar gesturile lor sunt libere și dezvoltate. Spre deosebire de alte lucrări ale sale, acest relief conține suflul libertății în creație, vizavi de țărâncile amintind de cele ale Verei Muhina.

Un sculptor dedicat total portretului, dar care a profesat în anii 1930-1950 episodice și nudul, este Iosif Cheptănarul [2, p. 5]. Una dintre primele sale reușite datează din perioada interbelică și poartă denumirea *Sfarmă-Piatră* (1933, ghips). Opera este și lucrarea sa de diplomă la absolvirea Academiei de Arte Frumoase de la București. Astfel, școala română de sculptură se conjugă armonios cu realizările clasiciei antice târzii grecești și se materializează în acest nud cu volume exagerate și grotești. Un alt nud reușit este cel cu denumirea *Pescarul caspic* (1942, ghips), care se află la Muzeul de Arte Plastice din Așgabad. Această lucrare a fost creată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când sculptorul, rănit în lupte, se afla în spatele frontului. Astfel, arta Renașterii înalte, în special cea a lui Michelangelo Buonarroti, se îmbină prodigios cu trăsăturile portretistice și fizice ale protagonistului, fiind inspirate de arta și caracteristicile fizionomice ale locuitorilor acestei regiuni. Iosif Cheptănarul, creând multiplu și original, este cel care interpretează nudul la interferența de culturi, concepte și tratări estetice diferite.

Unul dintre primele nuduri sculpturale executate de Iurie Canașin [9, p. 19-22] este cel de la o tabără de sculptură din Iugoslavia, cu denumirea *Moldova în ospete în Macedonia* (1975, lemn). Cât de paradoxal n-ar fi, dar, stilistic, acest chip are similitudini cu creația pictorului modernist Gustav Klimt. Corpul nud al protagonistului pare a fi acoperit de o pânză transparentă, ce alunecă în jos.

De remarcat, tendința lui Iurie Canașin a fost de a se inspira din arta universală. Acest fapt ni-l demonstrează două lucrări dispersate în timp: *Careatidă* (1963, ghips tonat) și *Mama cu copilul* (2013, ghips tonat), care reprezintă o tratare erotică, în primul caz, și o maternitate stilizată, în al doilea caz.

La fel, compoziția din doi menhiri-pereche *Dialog* (1968, lemn) relevă caracteristicile formelor corpurilor, amintind de idoli preistorici.

O tratare a formelor monumentale în nud reprezintă lucrarea lui Iurie Canașin *Nistrul* (1974, granit) – o lucrare de proporții, care se mai păstrează și astăzi în Parcul Valea Trandafirilor din Chișinău. Formele virile masculine sunt ponderabile și masive, amintind perioada târzie a Clasicismului sculptural grecesc antic, iar poza și racursul personajului par a fi inspirate de opera unui sculptor anonim – *Tronul lui Ludovisi* (cca. 470-460 î. H., marmură). Este evidentă predilecția sculptorului pentru arta Antichității, pe care el o transpune și o acomodează exigențelor artei contemporane.

Nudul în creația lui Iurie Canașin uneori, este parte componentă a compoziției. Astfel, compoziția sculpturală *Pictorul Ion Jumatii* (1978, bronz, Istanbul, Turcia) conține trei elemente: tabloul, pictorul în extazul creației și un nud feminin, pozând stingher. Subiectul a fost intens vehiculat de pictorii de pe diverse meridiane, dar în interpretarea lui Iurie Canașin această scenă capătă conotațiile unei compoziții organizate original.

O compoziție-nud cu denumirea *Fata cu pasărea* (1976, bronz) este interpretată de Iurie Canașin cu multă atenție pentru redarea formelor feminine, a racursului corpului, a gesturilor personajului cu o pasăre pe mână.

Nudul *Toamna* (1978) păstrează urmele unor disecări minuscule și ritmice, autorul redând frumusețea acestui anotimp, toamna, în spațiul moldav. Extins pe verticală, acest nud este plin de feminitate și candoare, tinzând spre o tratare contemporană.

Un *Tors* (1982), lucrat stăruitor în lemn de Iurie Canașin, ne încântă prin formele cu treceri line și un clarobscur cu nuanțe diafane. Deși, în aspect stilistic, lucrarea *Tors* feminin amintește modelele clasice, în special ale Antichității grecești, nudul, realizat într-un material maleabil, dar perisabil – lemnul, comportă caracteristicile unei opere elevate.

Două nuduri-pereche din compoziția *Belșug* (1983, bronz, Chicago, SUA) se apropie stilistic de realizările cubiștilor în spiritul artei primitive a Africii.

Un nud secționat la nivelul genunchilor, *Schiță de concurs* (1984, ghips tonat), exprimă frumusețea și candoarea feminină.

Iar nudul cu elemente zoomorfe *Faun. Dedicatie lui Gheorghe Zamfir* (1997, șamotă) cucerește prin păgânismul ancestral, dar și prin melodicitatea chipului.

O compoziție ce conține două nuduri, cu titlul *Adam și Eva* (2003, bronz), reprezintă relațiile pline de romantism și frumusețe dintre sexe.

Arta Africii îl inspiră pe sculptor să creeze în spiritul idolilor păgâni, așa ca în compoziția *Figura nr. 1* (2007, bronz).

Mai aproape de zilele noastre, sculptorul realizează nudul de mici dimensiuni cu denumirea sugestivă *Marea, soarele, nisipul* (2008, bronz), ce denotă o tratare în spiritul artei contemporane.

Sculptorul Iurie Canașin revine la formele ancestrale ale unor culturi ce au existat în spațiul actualei Republici Moldova în timpurile cele mai îndepărtate. Lucrarea *Careatidă* (2017, lemn) prezintă similitudini cu lucrarea lui Constantin Brâncuși *Careatidă* (1914-1926, lemn), dar este o redare „de autor” a formelor interpretate de sculptorul moldovean.

Astfel, Iurie Canașin este maestrul care se documentează, se inspiră și realizează opere ce au un început conceptual în întregul parcurs al artei universale, reactualizat și reconceptuat de acest sculptor al contemporanității.

Coleg de facultate cu Iurie Canașin, sculptorul Constantin C. Constantinov [6, p. 7] recurge la redarea nudului sculptural, relevând detalii psihologice subtile. Astfel, seminudul *Așteptare* (1992, bronz) reproduce la nivelul simțurilor starea gravidei în așteptarea apariției pruncului. Autorul recurge la conturarea stării psihologice a gravidei prin postamentul în formă de o broască țestoasă. Totul în această compoziție – redarea nudului și a siluetei, a țestoasei – exprimă trăirile personajului prin alegorie și redare realistă.

Un alt nud, *Eva* (1998, bronz), în aspect stilistic amintește de nudurile lui Hieronymus Bosch din *Grădina Plăcerilor*. Această reactualizare nu este întâmplătoare: *Eva* lui Constantin C. Constantinov exprimă păcatul și mândria: ea ține în mână un măr mic, la fel cum își vede ea păcatul său – infirm de mic. Iar postamentul de lut ”împietrit” reprezintă spiritul Evei. Întreaga sa efigie întruchipează păcatul și orgoliul, lipsa unor valori înalte. Astfel, aspectele psihologice subtile sunt un imperativ al nudurilor create de Constantin C. Constantinov.

Perioada cuprinsă între 1990-2020 se caracterizează prin pătrunderea în spațiul Republicii

Moldova a curentelor moderniste și postmoderniste, cu tot spectrul larg al curentelor artistice ale acestora, care au îmbogățit și au cultivat creația sculptorilor autohtoni.

Astfel, modernismul și postmodernismul, în special minimalismul și conceptualismul sunt specifice creației sculptorului Ion Bolocan [7, p. 3]. Șirul său de *Prințese și Domnișoare din Chișinău* (anii 1990, bronz, granit) evidențiază formele laconice, dar expresive, de un erotism sesizabil, elegante și feminine. Disecarea și „minimalizarea” formelor nudurilor sale, în special, ca în lucrarea *Relaxare* (2007, marmură), îl situează pe Ion Bolocan printre cei mai merituoși sculptori contemporani. Corpul uman, redus la forma stilizată și generalizată în sensul unui laconism pronunțat, poate fi remarcat în compozițiile *Rugăciune* (1990, bronz, granit) și *Țipătul* (2003, bronz, granit). Totuși, în lucrările ce le preced pe acestea, așa cum ar fi relieful cu titlul sugestiv *Cădere în spațiu* (1993, bronz, lemn), tratarea anatomică a nudului ne duce cu gândul la elaborările lui Michelangelo Buonarroti. Astfel, realizările stilistice ale sculptorului contemporan cu noi, Ion Bolocan, „alimentează” creația sa, care rămâne inedită și valoroasă.

Cu totul alte aspecte, diferite de cele ale altor sculptori, sunt abordate de Ioan Grecu [5, p. 3]. Astfel, Venerile preistorice sunt reactualizate în lucrarea sculptorului cu denumirea *Grație III* (1992, bronz, granit). Acest tors, disecat la nivelul ceva mai sus de talie și la nivelul genunchilor, exprimă formele „baroce”, voluptoase ale nudului feminin. O replică la *Menada* lui Scopas o găsim în nudul lui Ioan Grecu *Grație I* (1991, bronz, granit), în care este surprins „dansul grotesc” și mișcarea complicată și distorsionată a corpului, amintind arta greacă clasică. Sculptorul recurge și la redarea nudului în spirit modernist, așa ca în lucrarea *Cea deplină* (1992, bronz, granit). Iar numeroasele sale compoziții cu tematica zborului, conțin elemente ale corpului nud, completat prin elemente zoomorfe, ce creează o atmosferă onirică, sugestivă, dar și concludentă din punctul de vedere al moralei, care apare din fabula imaginii. Reliefurile cu *Capriciile* (anii 1990, bronz, lemn) exprimă diferite ipostaze și stări sufletești specifice femeii. Astfel, sculptorul Ioan Grecu replămădește moștenirea artistică universală, găsindu-și propria cale, tematica și stilistica sa „de autor”, prin care el își exprimă meditațiile și trăirile.

Un alt sculptor contemporan, Dumitru Verdianu [4, p. 5], tratează nudurile în cheia unui

modernism tardiv, așa cum ar fi *Cântec trist* (1984, lemn) și *Nud* (1990, bronz), în care relevă caracteristicile nudului prin dispoziția lui. Artistul lucrează marmura în spiritul artei moderne, având similitudini cu opera *Nud în picioare* (1907, piatră) a lui Andre Derain (1880-1954), sculptor francez, în special, cu referință la lucrarea *Eva* (1990, marmură). Iar caracteristicile de vârstă pubertară sunt scoase în evidență în lucrarea *Nud* (1992, bronz). Cu totul deosebite sunt lucrările din seria *Ying și Yang* („Armonie”, „Luptă” ș.a.), inspirate din credințele Dao, dar conținând și aspecte psihologice, observate și „culese” din viața cotidiană a cuplurilor. Tendința sculptorului spre abstracție și stilizare forte caracterizează această serie de lucrări, care exprimă sentimentalism și îndârjire, luptă și armonie. Căutarea unui „echilibru” interior le face remarcate din șirul compozițiilor sale, Dumitru Verdianu fiind un bun cunosător al firii umane.

De o eleganță deosebită sunt și compozițiile figurative și nudurile sculptorului moldovean Grigore Sultan. Dintre acestea se evidențiază nudul feminin *Sucleia* (1994, piatră). Nudul, stilizat și deformat, cu părțile ce reliefează imprimate în materialul nudului, este o mostră deosebit de sugestivă și armonioasă. Iar nudul-compoziție *Lăstăruși* (2012, marmură) redă corpul uman într-o mișcare nelipsită de erotică, denumirea sugerând ideea lucrării. Multiplele realizări ale sculptorului Grigore Sultan ne mărturisesc despre o logică intrinsecă și o estetică bazată pe principii culese din trezoreria sculpturii universale.

Pătruns de sensurile ascunse ale creației lui Constantin Brâncuși, dar și ale altor sculptori moderniști, sculptorul Ion Zderciuc [1, p. 3] pledează pentru armonie bipolară în cuplurile sale. Astfel, lucrarea *Îndrăgostiți* (1987, bronz), fiind privită la distanță, reprezintă o floare formată din corpurile celor două personaje. Iar compoziția *Sărutul* (1987, bronz) redă o îmbrățișare pătimașă a unui cuplu, mâinile și picioarele personajelor topindu-se. Totuși, logica brâncușiană a compunerii subiectului se revărsa în compoziția *Copil abandonat* (1988, bronz), care redă, asemenea nudurilor figurative ale lui Constantin Brâncuși, esența, candoarea și fragilitatea sufletului și corpului unui nou-născut. De altfel, dacă comparăm lucrarea *Primul strigăt* (1917, bronz) a lui Constantin Brâncuși cu lucrarea *Copilul abandonat* a lui Ion Zderciuc, este de remarcat că primul emană unde cosmice, iar al doilea este mult mai „teres-

tru” în abordarea sa. Se face remarcată diferența de mentalitate și calibrul artistic diferit al acestor doi sculptori. Ion Zderciuc continuă linia nudurilor prin lucrarea *Liniște* (1994, marmură), care, prin formele „rodnice” și palpitate exprimă liniște, dar și încordare fizică. Astfel, este de remarcat inteligența și integritatea conceptuală a nudurilor lui Ion Zderciuc, sculptor reputat, convingător și original în tratările sale.

Astfel, deși întregul spectru al implementărilor stilistice în nudul sculptural din Republica Moldova nu este pe deplin epuizat în acest studiu, totuși, se cere remarcat faptul că sculptorii, deși s-au aliniat la realizările ruse, europene și românești, au rămas a fi fideli propriilor aspirații artistice și au creat întotdeauna original și inspirat. Aderarea la realizările teoretice și practice ale marilor maeștri europeni, care s-au manifestat în perioada modernismului, au îmbogățit substanțial mesajul artistic al nudului. Iar eclectismul în abordarea nudului a servit ca punct de plecare pentru sculptori în toate timpurile, nudul din Republica Moldova rămânând a fi receptiv în acest sens.

Referințe bibliografice

1. Barbas E. Ion Zderciuc. Sculptură. (pliantă), 1996.
2. Bobernaga S. Iosif Cheptănar. Chișinău: Cartea moldovenească, 1973.
3. Braga T. Alexandru Plămădeală. Maeștri basarabeni din secolul XX. Chișinău: Editura ARC, 2007.
4. Bulat V. Dumitru Verdianu. Chișinău: Editura ARC, 2004.
5. Bulat V. Ioan Grecu. Sculptură. Chișinău: ELAN POLIGRAF, 2006.
6. Malanețchi V. Constantin C. Constantinov. Sculptura. Chișinău: Atelier, 2006.
7. Spînu C. Ion Bolocan. Sculptură. Chișinău: Editura Universul, 2011.
8. Stavilă T. Arta plastică modernă din Basarabia. Chișinău: Editura Știința, 2000.
9. Șatohin E. Iurie Canașin. Sculptură. Grafică. Medalii. Chișinău: Editura Litera, 1994.
10. Бобернага С. Клавдия Кобизева. Скульптура. Москва: «Советский художник», 1988/ Bobernaga S. Klavdia Kobizeva. Sculptura. Moskva: „Sovetskii khudozhnik”, 1988.
11. Лившиц М. Лазарь Дубиновский. Скульптура. Москва: «Советский художник», 1987/ Livshits M. Lazar' Dubinovskii. Sculptura. Moskva: „Sovetskii khudozhnik”, 1987.

Alexandru Plămădeală, *Stânca* (1928, ghips patinat)
Sursa: Braga T. Alexandru Plămădeală. *Maestri basarabeni din secolul XX*. Chișinău: Editura ARC, 2007.

Iurie Canașin, *Moldova în ospetie în Macedonia* (1975, lemn)
Sursa: Șatohin E. Iurie Canașin. *Sculptură. Grafică. Medalii*. Chișinău: Editura Litera, 1994.

Constantin C. Constantinov, *Eva* (1998, bronz)
Sursa: Malanețchi V. Constantin C. Constantinov. *Sculptura*. Chișinău: Atelier, 2006.

Ion Bolocan, *Cădere în spațiu* (1993, bronz, lemn)
Sursa: Spînu C. Ion Bolocan. *Sculptură*. Chișinău: Editura Universul, 2011.